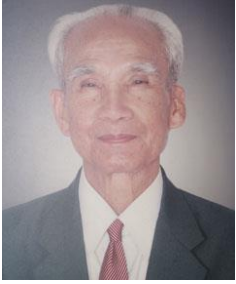


# Người Thầy Độc Đáo

Kiều Mai Sơn



Có những tài năng có cuộc đời độc đáo và hấp dẫn nhưng vốn khiêm nhường nên chúng ta không nhớ đến họ. Khuất lấp như vậy nhưng danh thơm vẫn lan tỏa. Một trong số những người như thế là GS-Tiến Sĩ Vũ Như Canh.

*Tiến Sĩ Vũ Như Canh sinh năm 1920 tại Hà Nội. Tốt nghiệp cử nhân toán-lý năm 1940 tiến sĩ toán và tiến sĩ vật-lý năm 1949 tại Pháp. Là vị giáo sư trẻ nhất của Nhà nước ta trong đợt phong học hàm lần đầu tiên năm 1956.*

## Người Việt đầu tiên làm phó giám đốc đại học của Pháp

Vốn sống hiền lành, lặng lẽ, giờ đây ông càng lặng lẽ hơn. Tôi chăm chú nhìn vào gương mặt của một bậc trưởng lão trong ngành khoa học tự nhiên Việt Nam để cố tìm xem dấu vết của những gánh nặng cuộc đời phần nào chất lên vai ông mà không thấy. Chỉ thấy gương mặt ông vẫn bình thản, an nhiên tự tại. Có chăng là gánh nặng của thời gian với tuổi 95 làm mái tóc ông bạc trắng, cùng với đó là làn óm mới đây khiến trí nhớ của ông suy giảm phần nào. Với giọng nói ấm, vang, ông chậm rãi kể cho tôi nghe những ký ức cuộc đời.

GS Vũ Như Canh quê gốc ở tỉnh Hà Đông. Bố mẹ ông sớm nhận thấy nếu chỉ quanh năm bám lấy quê nhà cày sâu cuốc bẫm sẽ chẳng thể mở mày mở mặt được với thiên hạ nên sớm tìm đường ra Hà Nội buôn bán. Với nghề thêu truyền thống cùng sự đảm đang, tảo tần, chất chiu, hai cụ đã nhanh chóng xây dựng được cơ ngơi trên phố Hàng Nón rồi mua thêm một villa nhìn ra hồ Hoàn Kiếm. Có tài sản lớn, cha mẹ ông không cho con cái theo nghề kinh doanh mà đều muốn các con đi theo con đường học vấn.

Hồi nhỏ, Vũ Như Canh rất ham chơi, có năm không lên được lớp vì quên cả học. Bà mẹ thấy vậy liền giao Vũ Như Canh cho anh trai cả là Vũ Văn Mẫu kèm cặp. Từ đó, Vũ Như Canh có hứng thú học hành. Nhờ tinh thần tự học miệt mài, ông trở thành một hiện tượng "lạ", một năm nhảy 4 lớp, khiến nhiều người kinh ngạc.

Năm 18 tuổi (1938), ông tốt nghiệp tú tài toán trường Bưởi (sau này là Trường Chu Văn An - Hà Nội), gia đình cho ông Vũ Như Canh sang Pháp du học tại Montpellier. Tàu đến trễ, ông nhập học đại học muộn - trong chế độ giáo dục Pháp thời đó, nhập học sớm hay muộn không thành vấn đề, nếu lấy đủ tín chỉ là có bằng cử nhân, có người sang Pháp học 10 năm về nước vẫn chỉ là cậu tú.

Thế Chiến thứ 2 xảy ra, gia đình không gửi tiền qua kịp, sang sáng ông phải xếp hàng xin ăn cơm từ thiện. Cơm ăn một bữa mà ông vẫn học suốt ngày đêm, hai năm sau, ông đã lấy đủ tín chỉ Cử Nhân. Năm 1940, tốt nghiệp thủ khoa ở Pháp, Vũ Như Canh bắt đầu đi làm trợ giảng cho ĐH Montpellier, một trường nổi tiếng của Pháp.

Năm 1949, ông bảo vệ thành công luận án tiến sĩ vật lý quốc gia (docteur d'état) tại ĐH Montpellier và năm sau về nước, ông Vũ Như Canh được phong hàm giáo sư thực thụ (professeur titulaire) tại Trường ĐH Khoa học cơ bản (Faculte des Sciences) Đông Dương ở Hà Nội. Giáo sư Vũ Như Canh là người Việt Nam đầu tiên dạy đại học bằng tiếng Pháp ở Việt Nam. Hai năm sau, ông được cử làm Phó Khoa Trưởng Trường ĐH Khoa học Hà Nội, khoa trưởng là một đồng nghiệp của ông người Pháp.

## Nguồn nước mát cho cánh đồng tri thức

Năm 1954, hòa bình tái lập lại nhưng đất nước tạm chia đôi hai miền Nam Bắc. GS Vũ Như Canh là một trí thức có địa vị cao sang, tuy chưa có điều kiện tiếp xúc, tìm hiểu cách mạng, ông đã quyết định ở lại Hà Nội làm việc. GS Đàm Trung Đôn, giảng viên ĐH Quốc gia Hà Nội kể với người viết: "*Thời kỳ sắp tiếp quản Hà Nội tôi cùng với một số anh em trong Đoàn thanh niên Cứu quốc Hà Nội, tổ chức đi vận động các thầy cô giáo không di cư vào Nam. Cùng với một anh nữa, tôi đến nhà thầy Vũ Như Canh, định bụng nói: Thầy ở lại đây để dạy cho chúng em. Đến nơi, chưa kịp nói gì thì thầy Canh đã nói: Tôi ở lại Hà Nội chứ tôi không đi vào Sài Gòn. Và thầy còn nói thêm: Sinh viên các anh ở lại thì chúng tôi cũng phải ở lại chứ.*"

GS Vũ Như Canh đã trở thành GS chính thức ĐH Sư phạm khoa học, ông giữ chức Phó giám đốc nhà trường bên cạnh Giám đốc là GS-TS Lê Văn Thiêm. Cùng với hai GS Ngụy Như Kontum và Dương Trọng Bái, ông là một trong những người đầu tiên xây dựng Khoa Vật Lý chung cho cả hai trường ĐH Sư phạm Hà Nội và ĐH Tổng hợp Hà Nội.

Trong ký ức của những sinh viên ngày ấy, họ vẫn nhớ đến một người thầy đẹp trai, có cặp mắt sâu và sáng, lúc nào cũng vừa chăm chú vừa lơ đãng. “Nước da hồng hào và miệng tươi như hoa làm cho thầy vừa rất trí thức vừa giống như một tài tử điện ảnh. Mà thầy cũng hay nhắc tới Robert Taylor, Errol Flynn, luôn thích nói đến sức khỏe phi thường của hai anh chàng tài tử điện ảnh Mỹ này”, một cựu sinh viên nhắc lại.

Hơn 30 năm giảng dạy trên giảng đường Đại Học, ông ăn nói rất thoải mái theo lối Tây, luôn gọi sinh viên theo lối “tu te toi” (anh). Mỗi giờ lên lớp, không bao giờ ông dùng tài liệu hay giáo trình. Mọi kiến thức dùng cho bài giảng ông luôn có sẵn trong đầu, tuôn ra như một suối nguồn tươi cho cánh đồng tri thức. *“Cho đến ngày hôm nay, hầu hết các anh chị đã được thầy giảng dạy đều khâm phục thầy về tri thức uyên bác cũng như về phương pháp truyền giao kiến thức. Thầy không nói thừa một lời, không lặp lại một ý. Mọi lời giảng đều mạch lạc, khúc triết. Thầy còn vạch hướng để sinh viên tự nghiên cứu. Thầy đích thực là một nhà khoa học, một nhà sư phạm, một tâm hồn phong phú, giản dị và rộng mở”* - nhà giáo Doãn Trang, một học trò của GS Vũ Như Canh đã nói.

GS Vũ Như Canh đã đào tạo nhiều thế hệ sinh viên trưởng thành trong chuyên ngành vật lý. Những nhà khoa học vật lý sáng giá hiện nay đều được thụ giáo ông như PGS-TS Vũ Thanh Khiết (nguyên Phó hiệu trưởng ĐH Sư phạm Hà Nội), GS-TS Đàm Trung Đồn (nguyên Trưởng khoa Vật lý chất rắn - ĐH Quốc gia Hà Nội), GS-VS Nguyễn Văn Hiệu (nguyên Viện trưởng Viện Khoa học và Công nghệ Việt Nam, Hiệu trưởng ĐH Công nghệ - ĐH Quốc gia Hà Nội), GS-TS Phạm Quý Tư (nguyên Hiệu trưởng ĐH Sư phạm Hà Nội), GS-VS Đào Vọng Đức (nguyên Viện trưởng Viện Vật lý Việt Nam), GS Phạm Duy Hiền (chuyên gia hàng đầu về điện hạt nhân Việt Nam, nguyên Phó viện trưởng Viện Năng lượng nguyên tử Quốc gia, Viện trưởng Viện Nghiên cứu hạt nhân Đà Lạt ), cố GS-TSKH Vũ Đình Cự (nguyên Phó chủ tịch Quốc hội, Phó viện trưởng Viện Khoa học Việt Nam), cố GS Nguyễn Đình Tứ (Ủy viên Bộ Chính trị, Bộ trưởng Bộ ĐH và Trung học chuyên nghiệp - nay là Bộ GD-ĐT)...

Người anh cả của GS Vũ Như Canh du học ở Pháp và tốt nghiệp ĐH Luật khoa Paris, lấy bằng thạc sĩ (agrégé de droit) rồi trở về hành nghề luật tại Hà Nội. Ông trở thành một học giả lớn về luật pháp của Việt Nam. Ông còn được biết đến với cương vị của một chính trị gia nổi tiếng: Thẩm phán Tòa Thượng thẩm Sài Gòn, GS ĐH Luật khoa Sài Gòn, Thượng nghị sĩ Quốc hội, Bộ trưởng Ngoại giao rồi Thủ tướng của VNCH. Đó là GS-LS Vũ Văn Mẫu (1914-1998).